

Sayı : 12 .

Sene : 1981 - 1982

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

*Prof. Tayyib Gökbilgin
Hatıra Sayısı*

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1982

MOLDOVANCI ALİ PAŞA VE MEZAR KİTÂBESİ

M. Münir Aktepe

Osmanlı İmparatorluğu'nda sadâret makâmını işgal eden vezîr-i a'zamların büyük bir kısmı İstanbul'da defn edilmiş olmakla beraber, bunların diğer bir kısmı, azda olsa, İmparatorluğun eski merkezlerinden Edirne'de, Bursa'da ve Tebriz, Kars, Şehr-i zor, Bağdad, Belgrad ve Bosna gibi serhad şehirlerinde, veyahud Malkara, Midilli, Rodos, Kıbrıs ve Tâif gibi daha ziyâde sürgün mahâllerinde gömülü bulunmaktadır. Mâmafih Rumeli ile Anadolu'nun daha ba'zı şehirlerinde, Girid'de, Haleb, Şam ve Mısır'da, Mekke ve Medine'de dahi Osmanlı sadr-ı a'zamlarının medfûn bulunduğunu görüyoruz. Ancak taşra şehirlerinde ve hâlen Türkiye Cumhûriyeti sınırları dışında kalan yerlerde gömülü bulunan bu vezîr-i a'zamların mezârları, gün geçtikçe ortadan kalkmakta ve yerleri sür'atle kaybolmaktadır.

Türkiye'nin İstanbul, Bursa, Edirne ve Konya gibi târihî eserleri çok ba'zı merkezlerinde, eski yapıları korumak ve onları ta'mir etmek biraz daha kolay olduğu hâlde, diğer şehirlerinde ve bilhassa bugün sınırlarımız dışında kalan topraklar üzerinde, bu nevi eserleri muhâfaza etmenin çok daha güç olduğu herkesce malûmdur. Günümüzde, alâkalı makâmlar tarafından kitâbeleri okunup, mâhiyeti anlaşılamayan birçok târihî yapı meyânında, eski mezârların ve hatâta önemli türbelerin dahi bakımsızlık yüzünden ortadan kalkmakta olduğunu görmekteyiz.

Biz bu yazımızda ise, hâlen yeri kaybolmuş, fakat bir tesâdüf eseri, henüz mezâr kitâbesi Tekirdağı Müzesi'nde bulunan ve bir öğrencim tarafından fotoğrafı çekilerek bana getirilen Osmanlı İmpa-

ratorluğu'nun XVIII. yüzyıl sadr-ı a'zamlarından, ya'ni Moldovancı Ali Paşa ile ona âit mezâr kitâbesinden bahsetmek istiyoruz.

Moldovancı Ali Paşa, aslen Kastamonulu olup, bu sancağa bağlı Daday kazâsının Sorkun köyünde dünyaya gelmişti. Onun doğum târihî hakkında henüz bir bilgiye sâhib değiliz. Ancak yaşadığı devir ve yaptığı hizmetler gözönünde tutulacak olursa, kendisinin XVIII. yüzyılın başlarında doğduğu söylenebilir. Ali Paşa, genç yaşında İstanbul'a gelerek, Saray-ı hümayûn'da Bostancı Ocağı'na intisâb etmiş ve bir müddet sonra, bu ocağın Hassa Hasekileri zümresine dâhil olmuştu. Dârü's-sa'âde ağalarından Ebu'l-misk Anber Ağa zamanında ise, Ağa-köşkü'nü ve Hâs-bahçe'yi tanzim ettirirken Binâ-emîni ta'yin olundu ve bu görevi esnâsında «dirâyet, şecâ'at ve etvârının beğenilmesi» üzerine, haydud eşkıyâsının def'ine me'mûr edildi. Her tarafda ümidin fevkinde başarısı görüldüğü için büyük takdir kazandı¹.

İsmail Hâmi Danişmend'in kaydına nazaran, Bostancılık görevi ile Moldavya (Boğdan)'da eşkıya tenkîlinde bulunduğu sırada, almış olduğu esirler arasındaki ba'zı fâhişeleri, bilâhire İstanbul'dan Bursa'ya sürüp, bunların içinden ba'zılarını da kendi muvâfakatlarını almak sûretiyle, câriye olarak sattırması olmasından dolayı, kendisine Moldovanî veya Moldovancı lâkabı verilmişti². İsmail Hakkı Uzunçarşılı da «Eflak ve Boğdan'da ticâret yapan ba'zı şahıslar, buralardaki kızları nikâhlı veya nikâhsız ayartarak sattıklarından, bugübilere Moldovancı deniliyordu. Ali Paşa da, Bursa'ya gönderilen fâhişeleri satması sebebiyle Moldovancı lâkabını almıştır» diyor³. Her ne kadar bâzı batı kaynakları, Ali Paşa Moldavyalı oldu-

1 Bak. Ahmed Câvid, *Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, İstanbul 1271, s. 19; Tayyar-zâde Ahmed Atâ, *Târik-i Atâ*, İstanbul 1292, C. II, s. 67/166; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Târihi*, Ankara 1959, C. IV/2, s. 409-411.

2 İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1961, C. IV, s. 484; Hüseyin Ayvansarayî'nin, *Hadikatü'l-cevâmi'* adlı eserinde ise, bu lâkab Modgancı (مودغانجی) şeklinde kayıtlıdır. Bak. İstanbul 1281, C. II, s. 248. Moldovancı Ali Paşa ile Çanakkale Boğazi'nde aynı zamanda bulunmuş ve beraberce çalışmış olan meşhur Baron de Tott da, Hâtîrâtında onun lâkabını (Moldovandgi) şeklinde yazıyor. Bak. *Mémoires du Baron de Tott, sur les Turcs et les Tartares*, C. III, Amsterdam 1784, s. 15 ve muhtelif yerler.

3 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, C. IV/2, s. 409; J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1839, C. XVI, s. 233.

ğu için kendisine Moldovanî veya Moldovancı denildiğini söylerler ise de, bu görüşün doğru olmadığını, yine İsmail Hâmi Danişmend'in ve aynı zamanda İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın bahis konusu eserlerindeki kayıtlardan öğrenmekteyiz.

Ali Paşa, III. Mustafa'nın cülûsu târihi olan 30 Ekim 1757 (16 Safer 1171) senesinden sonra, Tebdîl Hasekiliği'nden, ya'ni pâdişâhın tebdîlen bir tarafa gittiği sırada, Rikâb-ı hümâyûn'da bulunan hasekîlik görevinden Karakulak'lığa ya'ni Sadâret dâiresile Saray-ı hümâyûn arasında habercilik yapan yeni bir göreve terfi etti. Ancak bu esnâda Sadr-ı a'zam bulunan Râgıb Mehmed Paşa «kendüsünde ihsâs-ı nifâk müşâhede» ettiği ve ba'zı kimselere vaktiyle köle mu'âmesi yapıp para ile sattırmış olduğu bahânesiyle, onu Filibe Nâzirliği hizmeti ile III. Mustafa'nın yakınları arasında bulunmaktan uzaklaştırdı⁴. Fakat Filibe'de dahi makbûl hizmetler gördüğünden, kısa bir müddet sonra, Ali Paşa'nın tekrar İstanbul'a dönmesi ve Haseki Ağalığı mesleğine iâde kılınması irâde buyruldu. Bu görevi esnâsında Matbah-emîni Filibeli Abdurrahman Bey'i, yapmış olduğu eski sû'-i isti'mâllerinden dolayı Edirne'de kâtle memûr edildi⁵. Evâhir-i Receb 1174 (1761 senesi Mart ayı başları) târihinde ise, Saray-ı hümâyûn'da, ilk intisâb ettiği ocağın başına geçti ve Bostancı-başı oldu. Bu def'a da, halkın kendisinden şikâyetçi bulunduğu İsakçı Anbar-emîni, aynı zamanda İsmail kasabası Mütevellisi, eski Kapucu-başılardan Hasan Ağa'yı, Surre-emîni olarak Mekke'ye gitmek için Üsküdar'a geçtiği bir sırada, Pâdişâhın fermânı üzerine katli etti. Nihâyet gurre-i Şevvâl 1175 (25 Nisan 1762)'de, kendisine Huzûr-ı hümâyûn'da hil'at giydirilerek, üç tuğlu vezâret rütbesi ihsân olundu ve evvelâ Kütahya, daha sonra da Rumeli mansıbı verildi. Bu me'mûriyeti sırasında dahi devlete karşı isyân eden Yanya Mutasarrıfı Arnavud Selman Paşa'nın katli, gizlice kendisine emr edildiği için mensûbu bulunduğu ocağın görev-

4 Ahmed Câvid, *Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, s. 20 ve Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1946, C. I, s. 753 ve C. II, s. 198; Mehmed Şem'i, *İlâveli Esmâri't-tevârih ma'-zeyl*, İstanbul 1295, s. 78 ve 103.

5 *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi* (M. Münir Aktepe neşri), İstanbul 1978, C. II/A, s. 40.

lerine has bir hîle ile onu da 1177 (1763/64) yılında, Yanya'da idâm ettirdi⁶.

Ali Paşa, bu hizmetlerini müte'âküb 6 Şevvâl 1177 (8 Nisan 1764) târihinde Bosna vâililiği'ne getirildi'. Fakat 1179 (1765/66) yılında bu görevinden alındı ise de bilâhire sırasıyla Diyarbekir ve Anadolu (1180 = 1766), 1181 senesinin 2 Zi'l-ka'de'sinde (21 Mart 1768)de Karaman vâililiklerinde bulundu⁸. 1182 (1768) yılında Adana Vâlisi iken kendisine bir murassa' kılıç ile birlikte Babadağı Seraskerliği hil'ati gönderildi (Cemâziye'l-evvel 1182 = Eylül 1768). Müteâkıben Mar'aş Vâlisi olup, Bender Seraskerliği tevcih edildi. Bu sûretle Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif vilâyetlerinde idâri vazifeler alan Moldovancı Ali Paşa, sonunda 1768'de başlayan ve 1774 yılında Küçük-Kaynarca Barışı ile hitâm bulacak olan meşhûr Osmanlı-Rus seferinin ilk senelerinde, Bender cephesinde askerî bir görev almış oldu⁹. Bu görevi sırasında, Enderûn Hâzinesi'nden kendisine gönderilmiş bulunan bir miktar para için, Baş-Muhâsebe'ye şu mektubu yazdığını görüyoruz :

«Bâ'is terkîm-i hurûf oldür ki

Hazîne-i âtîfet-defîne-i husrevânemden bundan akdemce ber vech-i istîzan bir mikdar meblâğ alınması istid'a olunmuş idi. Bu hilâlde Enderûn-ı Hümâyûn Hazînesi'nden yalnız elli bin kuruş ifrâz ve kapu-kethüdamız Dergâh-ı âlî Gediklülerinden Mehmed Tâhir Ağa'ya teslîm ve tarafımıza irsâl ve isâlî tenbîh ve tefhîm olunup, zikr olunan elli bin kuruş tarafımıza ba'de'l-vüsûl, Hazîne-i

6 Şem'dâni-zâde Fındıklı Süleyman Efendi Târîhi, C. II/A, s. 41, 47 ve 65-66'da, Selman Paşa'yı katil için düzenlenen hilenin ne şekilde uygulandığı etraflı olarak anlatılmıştır. Ayrıca Bak. Ahmed Vâsîf, Vâsîf Târîhi, Mısır Bulak 1246, C. I, s. 135 ve 150; Ahmed Câvid, Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli, s. 20; Tayyar-zâde Ahmed Atâ, Atâ Târîhi, C. II, s. 176; J. de Hammer, Aynı eser, C. XVI, s. 234.

7 Ahmed Vâsîf, Vâsîf Tarihi, Bulak 1246, C. I, s. 151 ve 176.

8 Ahmed Vâsîf, Aynı eser, C. I, s. 197.

9 Başbakanlık Arşivi, Mâliyeden müdevver Teşrifât Defteri, nr. 29 s. 177'den naklen, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın verdiği bilgi için bak. Osmanlı Târîhi, C. IV/2, s. 41; Ahmed Atâ Bey'in, Atâ Târîhi'nde, Ali Paşa'nın Aydın Muhassılı iken Bender Seraskerliği'ne tayin olunduğu kayıtlıdır. Bak. C. II. 167; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmâni, İstanbul 1311, C. III, s. 544.

Âmire defterlerine sebt ve kayd olunmak için meblâğ-ı mezkûr makbulümüz olduğunu müş'ir memhûr temessük irsâl eylememiz bâbında, emr-i şerîf-i âlişan ve mektûb-ı emr-üslûb-ı hazret-i Sadâret-penâhî sudûr ve zuhûr etmekle, meblâğ-ı mezkûr elli bin kuruş kapukethüdâımız Ağâ-yi mûmâ-ileyh tarafından iş-bu mâh-ı Zi'l-hicce'nin beşinci günü (12 Nisan 1768), tarafımıza vâsıl ve tamâmen ahz u kabz olunup, emr ü ferman buyrulduğu üzere Hazîne-i Âmire defterlerine sebt ve kayd olmak için iş-bu memhûr temessük tahrîr ve terkîm ve Kapu-Kethüdâımız Ağâ-yi mûmâ-ileyh ma'rifeti ile mahâlline arz ve teslîm olunmak irsâl ve takdîm olundu. Fî. 5 Zi'l-hicce sene 1182.

Bende-i Ali

Ser-asker-i Bender»¹⁰.

Fakat az sonra Tevkî'ilik vazifesi verildiği için Bender Seraskerliği'nden ayrıldı. Müte'âkıben de Yaş muhâfızlığına gönderildi.

Ali Paşa'nın Bender cephesinden alınarak, daha geride ya'nî Yaş şehri muhâfazasında görevlendirilmesine, devrin Sadr-ı a'zamı Mehmed Emîn Paşa ile aralarında mevcûd bulunan münâferet sebeb olmuştu¹¹. 1768 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Hotin üzerinden ve daha ba'zı cebhelerden ta'arruza geçen Rus kuvvetlerini durdurabilmek için Sadr-ı a'zam ve Serdâr-i ekrem Mehmed Emîn Paşa, Ordû-yı Hümâyûn ile birlikte İmparatorluğun kuzey sınırlarına doğru yürüyerek, Tuna nehrini geçmiş ve Bender civârına geldiğinde, Yassı-tepe denilen bir mevki'de karargâh kurmuştu¹². Aynı zamanda savaş mes'elelerini görüşmek maksadiyle, Kırım Hanı Devlet Giray'ı da bu ordugâha dâvet etmişti. Rebi'ü'l-evvel 1183 (Temmuz 1769)'de toplanan savaş meclisindê ise, Rus seferi teferu'atı ile yeniden gözden geçirildikten sonra, bilhassa Hotin üzerinden bir çok def'alar ta'arruzda bulunan Ruslar'a karşı ne şekilde hareket edilmesi icâb ettiği husûsü, Devlet Giray ile Bender şehri

10 Topkapı Sarayı Arşivi, «Bende-i Ali Serasker-i Bender» imzâlı ve E. 11428/16 numaralı vesika.

11 Ahmed Vâsif, *Vâsif Târîhi*, C. II, s. 8.

12 Ahmed Vâsif, *Aynı eser*, C. II, s. 10.

ihthiyarlarından soruldu¹³. Rusların İlsavat adı verilen Yeni Sırbistan sınırlarında, ya'ni Aksu (Buğ) nehri ile Özü nehri boylarında dahi bir kısım yeni kal'alar inşâ ederek, içine Rus kuvvetleri yerleştirdikleri bu toplantılarda öğrenildi¹⁴. Ayrıca Boğdan Beyleri'nin gizlice Ruslar'la anlaşmış buldukları, hatta bir kısım Boğdanlılar'ın Ruslar'la birleşmek üzere oldukları, yine bu meclisde yapılan görüşmeler sırasında ortaya çıktı. Bu nedenle, nihâyet Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kıt'ası üzerindeki Rus cebhesi, biri Hotin Seraskerliği, diğeri Bender, Yeni Sırbistan ve Aksu bölgesi Seraskerliği olarak, iki kısma ayrıldı ve Boğdan'ın korunması için de Yaş şehrine ayrıca bir muhâfız gönderilmesi yine bu meclisde kabûl edildiğinden, Sadr-ı a'zam Mehmed Emîn Paşa'ya sadâret makamında rakib görülen Moldovancı Ali Paşa Bender cephesinden geri alınarak, Yaş muhâfazasına tâyin olunmuşdu. Yerine ise, eski sadr-ı a'zamlardan Çorlulu Ali Paşa'nın kızının oğlu olan Kel Ahmed Paşa-zâde Sivas Vâlisi Ali Paşa getirildi¹⁵. Fakat Abaza Mehmed Paşa, Canikli Ali Bey ve Oltulu Hasan Paşa gibi bazı kumandanların, Hotin kal'ası önünde, Ruslar'a karşı başarılı olamamaları üzerine, Sadr-ı a'zam Mehmed Emîn Paşa, bu def'a Yaş muhâfızı Moldovancı Ali Paşa ile birlikte Diyarbekir Vâlisi Vezir Mehmed Paşa'yı ve Kırım Hânı Devlet Giray'ı, Hotin kal'asının düşman muhâsarasından kurtarılmasına memûr ettiği görüldü. Nitekim Devlet Giray ile birlikte, Moldovancı Ali Paşa'nın Hotin kal'asında kazandığı başarı, Rus Generali Galitzin (Galitzinov)in geri çekilmesine sebep olmuştu¹⁶.

13 Bender Seraskeri Moldovancı Ali Paşa'dan, Yağlıkçı-zâde Vezir-i a'zam Mehmed Emin Paşa'ya, Hotin kal'ası'nın durumu, ya'ni Osmanlı Ordusunun Tuna'yı geçmesi üzerine, düşman kuvvetlerinin, Hotin Kal'ası önünden kaçıp, kal'a muhâfızlarının muhâsaradan kurtulduğu ve Türk kuvvetlerinin, Rusları ta'kib etmiş olduğu hakkında gelen tahrirât için bak, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. nr. 8067/2.

14 Kastrâ (قستره) adındaki bir Fransızın *Osmanlı-Rus Savaşı'na* (1182-1212) dâir yazdığı eserin Türkçeye tercümesi, İstanbul 1246, s. 81.

15 Ahmed Vâsif, *Vâsif Tarihi*, C. II, s. 10-13; *Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi* (M. Münir Aktepe neşri), İstanbul 1980, C. II/B, s. 8; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1956, C. IV, kısım 1, S. 379-381; J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1839, C. XVI, s. 224.

16 Bak. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 8067/3 ile Ahmed Vâsif, *Vâsif Târîhi*, C. II, s. 14 ve 16; *Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi*,

Moldovancı Ali Paşa'nın Hotin Baş-buğu bulunduğu esnada, vazife ile yanına giderek, bilâhire dönen Sadr-ı a'zam Çuhadarlarından Uzun Hasan Ağa, 24 Rebi'ü'l-âhir 1183 (28 Temmuz 1769) târihli takrîrinde Hotin'in ahvâli hakkında şöyle diyordu :

«Rumeli Vâlisi'nin Hotin'de küffâr ile muhârebe ve bozulmasına sebep ne olmuştur? Şehâmetlû Hân-ı âlîşân hazretlerinin meclisinde tefevvüh olunur-iken vezîr-i müşârün-ileyh Abaza Mehmed Paşa'yı Çarhacı'lıktan ihrâç ve kethüdâsını nasb eylemekten neş'et eylemiştir. Zirâ esfâr-ı sâbıkanın birisinde Timur Paşa Çarhacı iken ve Çarhacılığa sezâ nâmdâr bir paşa iken, Kör Çavuş'ı getirdiler, Çarhacı nasb ettiler ve bu sûret bozgunluğa sebep oldu. Bu makûle harekât sizin mühr-i dâiyenizden neş'et eder. Heman vezîr olduğunuz gibi mührü alahım deyi işleri nefsâniyyet üzere tutarsız. Mukadder-i ilâhi her ne vakit ise gelür zuhûr eyler. Kaldı ki, sâhib-i devlet hazretleri el'an Serdâr-ı ekrem ve cümlemizin ulusudur. Bize lâyük olan emirlerine itâ'at ve uğûr-ı pâdişâhide kemâhü hakka hizmet eylemektir, deyi Aydın Muhassılı ve Hotin'e Baş-buğ olan vezîr-i mükerrem izzetlû Ali Paşa hazretlerine hitab eyledikde, estağfirullah, bu misillü şey hâtıra gelmez ve inşâallahü'r-rahman hizmetde bir türlü taksirat etmeyiz ve fevz-i nusret dahi zuhûr eyler. Hemen sâhib-i devlet Efendimiz sancâğ-ı şerîf sâyesinde du'â etsünler, deyi kat'-ı kelâm eyledi»¹⁷.

III. Mustafa, nihâyet çok koruduğu bu vezîrini, Rus cephesinde gösterdiği cesâret ve kahramanlığından dolayı, Mehmed Emîn Paşa'nın yerine, Sadr-ı a'zamlığa getirmeğe karar verdi. Esâsen Serdâr-ı ekrem Mehmed Emîn Paşa da, bu sırada vuku' bulan başarısızlıkları dolayısıyla, rahatsızlığını bahâne ederek, Pâdişaha yazdığı mektûblarda, kendisini sadâretten ve serdâr-ı ekremlikten afvetmesini ricâ ettiği için, III. Mustafa, Mir-i âhur Kel Ahmed Paşa-zâde Feyzi Bey'i Ordû-yı hümâyûn'a göndererek, sadâret mührünü Mehmed Emîn Paşa'dan geri almasını fermân buyurmuştu. Feyzi Bey, 12 Ağustos 1769 (9 Rebi'ü'l-âhir 1183) târihinde, bir cum'a-ertesi günü Han-tepesi'ne ya'ni Ordû-yı hümâyûn'un bulunduğu karargâ-

C. II/B, s. 8 ve J. de Hammer, *Aynı Eser*, C. XVI, s. 225 vd. ile *Kastra Târihi Tercümesi*, s. 86.

17 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. nr. 8282.

ha gelerek¹⁸, evvelâ Kethüdâ Bey Kâtibi İbrahim Efendi'nin çadırına indi ve hangi görevle geldiğini burada bulunan memûrlara açıkladı. Daha sonra Sadâret Kethüdâsı Mustafa Bey ile kâtibi İbrahim Efendi, Sadr-ı a'zam Mehmed Emîn Paşa'nın yanına giderek, Feyzi Bey'in Ordû-yı hümâyûn'a gelmesi sebebinin hulûl-i muslihâne sûretiyle Serdâr-ı ekreme îzâh ettiler. Bilhassa rahatsızlığı dolayısıyla bir süredir sadâretten azlini arzû eden Mehmed Emîn Paşa'nın isteğinin Pâdişah tarafından kabûl olunduğunu söylemek sûretiyle, mühr-i hümâyûnu kendisinden aldılar. Mûte'âkıben Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa'ya gidilerek, vezîrlük pâyesiyle Ordu Kâimimakamlığı hil'ati Süleyman Ağa'ya giydirildi. Nihâyet Teşrifatçı Vahdetî Bekir Efendi, Hotin'de Başbuğ bulunan Moldovancı Ali Paşa'ya sadâret mührünü götürdü. Ali Paşa ise, 16 Ağustos 1769 (13 Rebi'ül-âhır 1183)'de, Hotin kal'asına iki buçuk sa'at mesâfede, Teşrifatçı Bekir Efendi'yi karşılatmış ve cidden sadâret mührünü getirip getirmediği husûsunu tahkik ettirmişti. Ali Paşa, Mehmed Emîn Paşa'dan endişe duyduğu için bu tevcîhin bir oyun olmasından şüphe ediyordu. Ancak sadâret mührünün hakîkaten geldiğini öğrenince, Vahdetî Bekir Efendi'yi bir gün sonra, Hotin civârındaki ordugâhda merâsimle kabul etti ve burada yapılan törende mühr-i hümâyûn Teşrifatçı Bekir Efendi tarafından resmen kendisine teslim edildiği için, Moldovancı Ali paşa da fi'ilen sadâret makâmını işgal etmiş ve aynı zamanda Serdâr-ı ekrem olmuştu¹⁹. Fakat kendisi henüz Hotin cephesinde Ruslarla mücâdele hâlinde bulunduğundan, Yassı-tepe'deki Ordû-yı hümâyûn karargâhına gidemedi. Savaşlara Hotin bölgesinde devâm etmek mecbûriyetinde kaldı ve Ruslara karşı daha ciddi şekilde buradan hücumlara başladı.

Bu esnâda Rusya tarafından bir elçinin gelmiş olmasına ve kış mevsimi boyunca, 1770 senesi ilk-baharına kadar, mütâreke yapıl-

18 Ahmed Vâsif, *Vâsif Târîhi*, C. II, s. 21; Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, bu târihi, 11 Eylül 1769 (10 Cemâziye'l-evvel 1183) olarak kaydetmiştir. Bak. *Adıgeçen eser*, C. II/B, s. 10; J. de Hammer, *Aynı Eser*, C. XVI, s. 227 vd.

19 Ahmed Vâsif, *Vâsif Târîhi*, C. II, s. 21; Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi *Târîhi*, C. II/B, s. 10; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Adı geçen eser*, C. IV, kısım 1, s. 381; Mehmed Süreyya, 9 Rebi'ül-âhır 1183 (12 Ağustos 1769)'da Sadr-ı a'zam olduğunu kabûl ediyor. Bak. *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1311, C. III, s. 545; Baron de Tott, *Memoires du Baron de Tott, sur les Tartares*, Amsterdam 1784, C. III, s. 15. vd.

ması teklifinde bulunmasına rağmen, Moldovancı Ali Paşa, Kırım Hânı'nın uyarısına dahi önem vermiyerek, savaflara devâmı uygun gördü²⁰. Nitekim Rusları üçüncü def'a Hotin kal'ası önünden çekilmeye mecbûr bıraktığı gibi, bir ara Galitzin komutasındaki Rus kuvvetlerini imhâ edebilmek gayesiyle, Turla (Dniestr) nehri doğusuna geçerek, Rus sınırları üzerinde başarılı savaflar dahi yaptı. Lâkin Rusların ardı arkası kesilmiyordu. 1769 senesi son-baharının başlamasıyla, gerek mevsimin muhâlefeti, gerek Hotin kalesine istenilen miktarda kuvvet ve malzemenin ulaştırılamamış olmasından dolayı, buradaki Türk kuvvetleri arasında huzursuzluklar görüldüğü için, Ruslara karşı yapılan savaflarda da muvaffakiyetsizlikler başlamıştı. Nihâyet Moldovancı Ali Paşa'nın, Serdâr-ı ekrem ve Sadr-ı a'zam olması dolayısıyla, Han-tepesi mevki'inde bulunan, esâs Ordû-yı hümayûn'un başına dönmek istemesi üzerine, Hotin kal'asındaki muhâfızlar ayaklandı. Zahîre azlığından ve savaş malzemesi yokluğundan Hotin kal'asında kimse kalmak ve kal'ayı muhâfaza etmek istemiyordu.

Bu tarihlerde Sadâret Kethüdası kâtiblerinden olup, olayların içinde bulunan İbrahim Efendi, Fî gurre-i Câ. sene 1183 (2 Eylül 1769) tarihli arızasında, Hotin'deki durumu şöyle anlatmaktadır :

«Benim inâyetlü Efendim

Bi-hamdillâhi ta'âlâ, Pâdişâh-ı âlem-penâh Efendimiz hazretlerinin kutb olduğu Ordû-yı hümayûn'da zü'l-akl ikrâr ve i'tirâf edüp, da'vât-ı hayriyyelerini ânen fe-ânen tekrîr etmededir.

Mühterem-i hümayûn-ı inâyet-makrûn devletlü Ali Paşa hazretleri ve celâdetlü Hân-ı âli-şân hazretleri küffârın tâburu ile muhârebeye şürû'ları esnâsında Feyzi Bey bendeleri vesâtetiyle vezîr-i müşârü'n-ileyh Ali Paşa hazretlerine teslim olundu. Bu husûs ayn-i kerâmetdir. Mühterem-i hümayûn vürûdunda, çünkü Hotin kal'ası küffâr-ı bed-girdârın muhâsarasından tahlîs olunup, Ser-asker Mehmed Paşa hazretleri vezîr Ali Paşa'nın yanına gelüp, Ser-askerlik nizâ'ına şürû' ve düşmanın karşusunda rezâleti müciib bir hâlât zuhûr olunması mücerred mühterem-i hümayûnunun vaktiyle vürûdu, ancak Pâdişâh-ı dîn-i mübîn ve halîfe-i rû-yi zemîn Efendimiz hazretlerinin kerâme-

20 Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi, C. II/B, s. 14.

tidir. Yine Feyzi Bey kullarının Ordû-yi hümâyûn'a vürûdu ve derakab mühr-i hümâyûnu alup Vezîr Ali Paşa Efendimiz hazretlerine âzim olduğu ve Kâimimakâm nasb olunup ve sadr-ı sâbık devletlû Emîn Mehmed Paşa hazretlerinin Dimetoka'ya teşrîf eylediği gûyâ Ordû-yi hümâyûn'da olan câhil ve bî-idrâk kimesnelerin güft-gûsunu men' eyledi. Zîrâ Emîn Mehmed Paşa hazretlerinin hastalığı Hotin kal'asının muhâsara olunmasının şemâtetî mücerred izâle olması mahzâ şevketlû, mehâbetlû velî-ni'am-ı âlem Efendimiz hazretlerinin kerâmetidir. Mühr-i hümâyûn Hotin Kal'asından iki üç sâ'at yukarıda olan tâbur ile celâdetlû Hân-ı âlî-şân hazretleri ve devletlû Ali Paşa hazretleriyle muhârebeye mübâseretleri esnâsında teslim olundu. Ol vakitte gerek asâkir-i Osmâniyye'ye ve gerek Tatar'a bir şevk hâsıl olduktan sonra tâbur-ı meksûr Hotin toprağından Leh cânibine firâr eyledi. Sâlifü'z-zikr tâbur-ı meksûr Hotin karşusunda meks edüp, tekrar Vezîr-i a'zam cânibinden asker karşuya geçüp muhârebe edüp, birkaç gün sonra külliyetlû asker tâbur-ı meksûr üzerine göndermek üzere Vezîr-i a'zam Efendimiz hazretleri niyyet-i hâliseye şürû' edüp, Ordû-yi hümâyûn'dan asker gönderesiz deyû Kethüdâ Bey'e ve Kâimimakâm Paşa hazretlerine mektûbları vârid oldukda, der-akab fermânı olduğu üzere askeri Hotin tarafına gönderdik, mühr-i hümâyûn müşârü'n-ileyh hazretlerine vardıktan sonra Re'îsü'l-küttâb Efendi'yi ve Küçük Tezkîreci Efendi'yi ve Mektûbî Efendi kullarını müşârü'n-ileyhin mektûbu mücebince müşârü'n-ileyh hazretlerinin taraf-ı devletlerine gönderildi. Kethüdâ Bey kulları Ordû-yi hümâyûn'a geldikten üç gün sonra azîm hasta olup, Kâimimakâm Paşa hazretleri dahi mübtedî olmağla, kulunuz illet-i mizâcımı dinlemeyüp, kulunuz Çavuş-başı Ağa'yı bu def'a kendüme şerîk edüp Sadr-ı a'zam Efendimiz hazretleri her ne isterse nizâmını verüp, Sadr-ı a'zam cânibine teşyîr ediyoruz ve zahire gönderilmesi husûsu için Defterdâr Efendi ile müzâkere ve ibrâm ederek, gün be-gün Defterdar Efendi zahire göndermektedir. Târih-i kâ'ime-i ubûdiyyet-allâmeye gelince, yedi bin asker Ordû-yi hümâyûn'dan Sadr-ı a'zam Efendimiz taraflarına gönderildi. Gelelim hulûs-ı bâl ile hizmet edenler a'lâ mansıb ister ve diriğ dahi olunduğu yoktur. Vâfir zamandır illet-i mizâcım sebebiyle kalkup oturmağa liyâkatım yoktur. Beni azl ile çırâğ verin deyü niyâz eyledikçe, müsâ'ade olunmayorum. İlet-i mizâcım ne güne olduğu şöyle dursun, Allahu azîmü's-şân ecelden âmân verüp, Astâne-i sa'âdete avdet mukarrer

olur ise, yolların sovuğuna takat getürmek gayet müşkil görünüyör. Beni yoktan var eden Allah âsân eyliye. Bir dürlü kâtiblik edecek hâlim yoktur ve bâ-husûs kulunuza gelüp, işi sebebiyle müdâhane ederiz. Bir takrîb rütbe ittihâz edüp, mazhar-ı inâyet eden zâtın etvârından çiğirim hûn olmuşdur. Bu Ordû-yi hümâyûn'da ne güne hizmet eylediğim cümlelerin ma'lûmu iken, bir azl ile mesrûr olmağı taleb ederim. Vezîr-i a'zam Efendimizden Kethüdâ Bey'e gelen mektûb taraf-ı devletlerine tesyîr olunmuşdur. Avn-i Hakk ile heman Ordû-yi hümâyûnun bu taraftan hareketi esnâsında azl olsam cenâb-ı hayy ü vedûd olan Allah'a senâlar ihsân eder. Fî gurre-i Câ. sene 1183 (2 Eylül 1769).

(Mühür)

İbrahim»²¹.

Diğer taraftan Hotin şehri ihtiyarları da, Ali Paşa'nın Hotin'de kalarak, kakl'ayı tahkîm etmesi ve zahire bulundurması lâzım geldiği hâlde, tedbirsizce Ruslar üzerine gitmiş olmasından dolayı kendisini suçluyorlardı. Sadr-ı a'zam Moldovancı Ali Paşa, bu karışık durum içinde, Hotin kal'asının muhâfazasına esâslı şekilde herhangi bir çâre bulamadan, 21 Eylül 1769 (20 Cemâziye'l-evvel 1183) târihinde buradan ayrıldı ve 28 Eylül 1769 günü Ordû-yi hümâyûn'un bulunduğu, Tuna nehrinin kuzeyindeki Han-tepesi mevki'i karargâhına geldi²². Burada Kırım Hânı Devlet Giray'ın da dâhil olduğu bir harb meclisinde, Osmanlı Ordusu'nun savaş durumu tekrar gözden geçirildi. Nihâyet Osmanlı Ordusu'nun, İsakçı üzerinden Tuna nehrini geçerek, bu nehirin delta kısmı güneyinde bulunan Dobruca bölgesindeki Babadağı sahrasında kışı geçirmesi kararlaştırıldığı için Ali Paşa, düzensiz bir şekilde, güneye doğru geri çekilmeye başladı²³.

Bu arada Ali Paşa'nın bütün gayretiyle korumaya çalıştığı Hotin kal'ası da Ruslar'ın işgaline uğramıştı. Bender cephesinde dahi

21 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, *Arıza* 4058. Küçük İbrahim Efendi nâmı ile meşhûr olan bu zâtın azli husûsunda bak. Ahmed Vâsıf *Vâsıf Târihi*, C. II, s. 29.

22 Ahmed Vâsıf, *Vâsıf Târihi*, C. II, s. 25; *Şem'dânî-zâde Fındıklı Süleyman Efendi Târihi*, C. II/B, s. 14/16.

23 Ahmed Vâsıf, *Aynı eser*, C. II, s. 28/30 ve *Şem'dânî-zâde Târihi*, C. II/B, s. 16-18, *Kastra Târihi Tercümesi*, s. 86.

evvela Ruslar'a karşı başarılı savaşlar yapılmış olmasına rağmen, sonradan bu bölgede de muvaffakiyetsizlikler görülmüştü. Moldovancı Ali Paşa'nın, bir kısım kuvvetlerle 13 Ekim 1769'da Babadağı'na yerleşmesine mukâbil, Osmanlı Ordusu'nun diğer bir kısmı Silistre taraflarına gitmiş, üçüncü bir kısmı da kışlak için Edirne şehri yolunu tutmuştu. Hâsılı Moldovancı Ali Paşa, Serdâr-ı ekrem olarak, Osmanlı Ordusu üzerindeki, emr ve komuta kabiliyetini tamâmen kaybetmiş ve neticede başarılı bir serdar olamamıştı²⁴. Ruslar da sür'atle güneye inerek, Yaş şehrini onun sadâreti devrinde zabtemiş ve Tuna nehri üzerindeki Kalas şehri civârına kadar gelmişlerdi.

Bu durumda Moldovancı Ali Paşa'yı daha fazla Serdâr-ı ekrem ve Sadr-ı a'zam olarak Osmanlı Ordusu'nun başında bulundurmanın bir fayda sağlamıyacağını anlayan III. Mustafa, sonunda kendisini sadâret makamından azlederek, yerine 13 Aralık 1769 (14 Şaban 1183) târihinde İvaz Mehmed Paşa-zâde Halil Paşa'yı getirdi²⁵. Devrin Pâdişahı III. Mustafa, Boğdan bozgunundan sonra, Kapıcı-başı Çerkes Mehmed Bey'i, Babadağı'nda bulunan Ordû-yi hümâyûn'a göndermiş ve Vezîr Kethüdası Resmî Efendi vâsıtasıyla, Sadâret mührünü Moldovancı Ali Paşa'dan aldırarak, Mir-i âhûr-ı evvel iken üç tuğlu vezâretle orduya gönderdiği İvaz Mehmed Paşa-zâde Halil Paşa'ya teslim ettirmişti²⁶.

Bu vaziyet muvâcehesinde Sadâret makamından alınan Moldovancı Ali Paşa ise, Gelibolu'ya gönderildi ve bu şehirde ikâmete mecbûr edildi. Pâdişah bu husûsda kendisine gönderdiği bir fermânda şöyle diyordu :

«Sâbıka Vezîr-i a'zam olup, tekâ'üden Gelibolu'da ikâmeti fermân-ı hümâyûnum olan Ali Paşa'ya hüküm ki,

24 Ahmed Vâsıf, *Aynı eser*, C. II, s. 32/34.

25 Ahmed Câvid, *Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, s. 21 ve Tayyar-zâde Ahmed Atâ, *Atâ Târihi*, C. II, s. 167. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, bu ta'yin târihini 16 Aralık 1769 (17 Şa'ban 1183) olarak göstermiştir. Bak. *Osmanlı Tarihi*, C. IV/1, s. 384. *Aynı eser*'in C. IV kısım 2, s. 410'da ise, aynı târihi Ahmed Vâsıf'dan alarak, 13 Şa'ban 1183 = 12 Aralık 1769 diye kaydetmiştir. Bak. *Vâsıf Târihi*, Bulak, C. II, s. 35.

26 *Şem'dâni-zâde Süleyman Efendi Târihi*, C. II/B, s. 20; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Aynı eser*, C. IV/1, s. 384; J. de Hammer, *Aynı eser*, C. XVI, s. 235-240.

Senki müşârü'n-ileyhsin senin ma'iyetine tâ'yîn olunan ... mübâşeretile Gelibolu'ya varup, anda tekâ'üden meks ve ikâmet eylemen bâbında, fermân-ı hümayûn-ı inâyet-makrûnum şeref-rîz-i sudûr olmağla, imdi heman havass-ı itbâ'ınla hareket ve seri'an Gelibolu'ya varup, anda ikâmet birle devâm-ı ömr ü devlet-i pâdişâhâ-nem ed'iyyesine müvâzabat ve mahâll-i mezbûra vusûlünü mübâşir-i mümâileyh ile i'lâma mübâderet eylemen bâbında.

Fî. Evâsıt-ı Şa'ban sene 1183»²⁷.
(1769 Aralık ortaları)

Moldovancı Ali Paşa böylece bir süre menfâ hayatı yaşadı. Ancak Evâhir-i Muharrem 1184'de (1770 senesi Mayıs ayı sonlarında), gelen ikinci bir fermânla, Pâdişâh III. Mustafa'nın merhametine mazhar olduğu için afva uğradı ve vezîrliği iâde kılınarak, yeni bir göreve Kapısı-halkı ile birlikte hazırlanması emr olundu. Ali Paşa'ya gelen, bu ikinci fermânında ise şunlar yazılı idi :

«Mütekâ'iden hâlâ Gelibolu'da ikâmet üzere olup, bu def'a avâ-tıf-ı mülûkânemden vezâreti ibkâ olunan sadr-ı sâbık vezîrim Ali Paşa'ya hüküm ki,

Senki vezîr-i müşârü'n-ileyhsin hakkında afv ü safh-ı pâdişâhâ-nem mebzûl ve şâyân kılınup, inâyet-rîz-i sudûr olan hatt-ı şerif-i mekremet-redîfim mücebince avârif-i behiyye-i mülûkânemden kemâkân vezâretin ibkâ ve ifâ-yi vezâretini muhtevî sâdır olan emr-i hümayûn-ı atûfet-makrûnum ... ile tarafına irşâl olunmağla, imdi vusûlünde, hakkında sünûh eden merâhim-i şâhâne ve afv ü safh-ı mülûkânemi fikr ve mülâhaza ederek, Gelibolu'ya kemâyen-baği Kapun halkını tertîb ve tanzîm ve tekmîl ile kâim ve âmâde olup, bundan sonra sana ne vechile fermân-ı hümayûn vârid olur ise derhâl mücebince amel ve harekete ibtidâr eylemen bâbında.

Fî. Evâhir-i Muharrem sene
1184»²⁸.

(Mayıs 1770 sonları)

27 Başbakanlık Arşivi, *Mühimme Defteri*, nr. 166, s. 159.

28 Başbakanlık Arşivi, *Mühimme Defteri*, nr. 166, s. 175.

Ali Paşa, aldığı bu ferman mücebince derhâl hazırlığa başlamış ve nitekim bir müddet sonra da Seddü'l-bahir Muhâfızlığı ile Çanakkale Boğazı Ser-askerliği'ne getirilmişti²⁹.

Bu sırada, İngiltere Krallığı tarafından takviye gören ve Cebelü't-Târik Boğazı üzerinden evvelce Akdeniz'e girmiş bulunan Rus Donanması ile Osmanlı Donanması arasında, Mora sularında, Ege adalarında, İzmir'in Çeşme limanında ve nihâyet Çanakkale Boğazı açıklarında zaman zaman ve yer yer deniz muhârebeleri cereyân ediyordu. Bu muhârebelerin hemen hemen ekserisi, Osmanlılar'ın aleyhine neticelendiğinden, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek, İstanbul önlerine gelmek ve İstanbul'u kuşatmak sûretiyle, Osmanlı-Rus savaşını bir-an önce, Ruslar'ın lehine sonuçlandırmak isteyen Rus deniz kuvvetlerine karşı da Devlet-i aliyye, Çanakkale Boğazı'nı esaslı şekilde takviye etmek mecbûriyetinde kalmıştı. Nitekim bu maksatla Fransız asıllı Baron de Tott dahi Çanakkale'ye gönderilmiş ve Boğaz'ın tahkîmine başlanmıştı³⁰. Diğer taraftan, Çeşme deniz felâketini müte'âkıb Cezâyirli Gazî Hasan Paşa'nın ve Rodos Beyi ümerâ-yi deryâdan Ca'fer Paşa'nın, Çanakkale Boğazı'nı müdâfa'a etmek gayesile burada toplandıkları bir sırada, Seddü'l-bahir Muhâfızlığı'na getirilmiş bulunan eski sadr-ı a'zamlardan Moldovancı Ali Paşa da, Çanakkale Boğazı Ser-askerliği göreviyle buraya tâyin edilmişti³¹.

Moldovancı Ali Paşa, Boğaz Muhâfızlığı görevine ta'yin edildikten sonra, Çanak-kal'a'dan devrin vezîr-i a'zamı İvaz Mehmed Paşa-zâde Halil Paşa'ya yazdığı Haziran 1770 tarihli bir mektupda ise, yeni vâzifesi hakkında şöyle diyordu :

a— «... Benim devletlû, sa'âdetlû, atûfetlû karındaş-ı e'azz ü ekremim sultânım düstûr-ı celilü's-şân hazretleri, bu def'a eltâf-ı hamîyyet-i cihândârî ve inâyet-i şevket-medârî birle vezâretimiz ibkâ ve lûtf u ihsân buyrulup, Seddü'l-bahir ve Kılâ'-ı erbe'a Muhâfızlığı uhde-i âcizânemize tevcih ve inâyet ve Sultaniyye Kal'ası'nda ikâmet eylememizi hâvî şeref-bahş-ı sudûr eden hatt-ı hümâyûn-ı şev-

29 Baron de Tott, *Aynı eser*, C. III, s. 43/44.

30 Baron de Tott, *Adı geçen eser*, C. III, s. 60 v.d.

31 J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, C. XVI, s. 254-255; Baron de Tott, *Aynı eser*, C. III, s. 35-40 vd.

ket-makrûn mücebince taraf-ı vâlâ-yi vezîrânelerinden dahi bir-kıt'a allâme-i mekremet-âsârları vürûdunda azîm memnûn ve mesrûriyetimizden nâşi imtisâlen lehu (?) âdâb ve huzû' ile istikbâl ve ta'zîm ü tekrîm olunarak ba'de'l-feth ve'l-kırâ'et mazmûn-ı münîfi ma'lûm-ı muhlisîleri zîb ü ziyet vücûd olduğumuz işâretlerle müstağrak-ı sürûr u hubûr olunup, hamd-i firâvân ve şâd-ı Yezdân kılınmıştır ki, devlet-i yümn-i ikbâl-i hazret-i hüsvânîde ve kıyâm-ı serîr-i âfiyet ve şevket-i hümayûnlarında mücerreden hayât ve dil-i şikestimiz makâm-ı rif'atle âbâd olmuştur. Ol kâdir-i bî-çün celle ve azemetuhu hazretleri şevketlû mehâbetlû kerâmetlû evliyâ-i ni'am-ı âlem olan Pâdişâh-ı âlem-penâh Efendimiz hazretlerinin vücûd-ı hümayûnların âfât-ı beliyeye ve hatâ-i hatarlardan mahfûz ve ömr-i devlet-i serîr-i saltanatların ale'd-devâm müzdâd ve a'dâ-i bed-hâhların ser-nigûn makhûr eyleye âmin. İş-bu mâh-ı Saferü'l-hayr'ın on beşinci sebt günü (10 Haziran 1770) emr ü tenbîh buyrulduğu vech üzere olduğumuz mahâlden hareket ve savb-ı me'mûremize serî'an ve âcilen azîmet olunup, Kapu halkımız mükemmel ve kesretî olup, ancak sâir husûsâtımız ve hâl-i perîşânlığımız ma'lûm-ı vezîrânelelidir. Hakk-celle ve-alâ hazretlerinden tazarrû' ve niyâzımızdır ki, her hâlde hîdemât-ı aliyeye-i cihândârî ve rizâ-yı meymenet-ikbâl-i pâdişâhiye muvaffak naşib eyliye âmin. Ber-mantûk-ı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn muhâfaza-i merkûmenin nizâm ve temsiline vus'umuz mertebe bezl-i vücûd ve ikdâm olunacağı ma'lûm-ı müşîrâneleri buyrulmak zımnında Tatar Ağası kulları avdet etdirilmeğın iş-bu sıdk-ı hulûsumuz ibtidâr ve ... devlet-medârları kılınmıştır. Bi-mennihi te'âlâ lede's-şerefi'l-vüsûl manzûr-ı sa'âdetleri buyruldukda taraf-ı hulûskâriyi hâtır-ı devletden tard ve mensî buyurmaları me'mûl-i hâlisânemizdir.

El-muhtâcü'l-muhtâcîn

Ali

Muhâfız-ı Seddü'l-bahir

b— Benim Devletlû, sa'âdetlû, mürüvvetlû sultanım hazretleri.

Taraf-ı Vâlâ-yı mürüvvetlerinden ba's ü tesyîr buyrulan mektûb-ı meveddet-mergûblarında münderic Kılâ'-ı erbe'a'nın neferâtı dahi yoklanup, noksan olanları tekâmîl ve nizâm husûsunda vech-i

münâsibi üzere temşiyetine ihtimâm ve dikkat-i tâm olacağı ma'lûm-ı devletleridir. Hemân Hakk sübhâne ve te'âlâ hazretleri cümlemizin umûrlarında tevfik ve rizâ-yi hazret-i pâdişâhiye muvaffak eyliye. âmin»³².

Ali Paşa, Boğaz-hisar'a geldikten sonra, bu bölgede nasıl çalıştığını ve neler yaptığını da 28 Safer 1184 (23 Haziran 1770) târihinde, yine Sadr-ı a'zam Halil Paşa'ya yazdığı diğer bir mektûbda şöyle belirtiyordu :

«... Bundan akdem bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn me'nûr olduğumuz Boğaz-hisâr, Kılâ'-ı erbe'a'nın muhâfazası şartı ile derakab Sultaniyye Kal'ası'na vusûl ve kılâ'-ı mezkûrûn kadıları ve dizdârları ve sâir zâbitânları bi-ecmahim Sultaniyye Kal'ası'na getirülüp hatt-ı hümâyûn-ı mevhibet-makrûn cümlesinin müvâcehelerinde feth ve kirâ'et ve mazmûn-ı münifi cümleye tefhîm olundukda devâm-ı ömr-i devlet-i hazret-i zillu'l-lâhiye muvâzabet ve iştigâl kılındıktan sonra kılâ'-ı mezkûrûnun gerek topları ve gerek karakollar ve neferâtları tekmiil ve makâm-ı hizmetlerinde leyl ü nehâr ihtimâm ve dikkat eylemeleri cümleye tenbîh ve te'kid ve kendimiz kılâ'-ı mezkûrûnu, başka başka varup, gerek neferât ve levâzımât-ı sâirelerine nazar ve (gerek) nizâm-ı temşiyetine dikkat ve ihtimâm edeceğimizi, cümleyi âgâh ve derûn-ı kal'ada mevcûd olan neferâtları emr-i muhâfazaya mukîm ve taşrada bulunanları dahi beher-rûz kılâ'lara gelüp cem' ve hizmetlerin edâ ve Sultaniyye kal'asına vusûlümüzde mahsûs Kilidü'l-bahir Kal'ası'na geçüp top ve cebe-hânelerine nazar ve iktizâsına göre cümleye tenbîh ve te'kid ve Seddü'l-bahir ve Sultan-hisâr kılâ'larına dahi kendümüz varmak üzere tasmîm ve kethüdâımız Ordû-yi hümâyûn'da bulunup, henüz vürûd etmemekle yerine etbâ'-ı kadîmelerimizden olup Bîrûn ağalarımızdan mu'temedü'n-aleyh Ahmed Ağa bendeleri Seddü'l-bahir kal'asına Kethüda vekâletiyle nasb ve ta'yîn ve Sultan-hisar Kal'ası'na iktizâ eden emr-i muhâfazaya ihtimâm ve dikkat eylemeleri için emekdâr ve mu'temed Çukadarımız ta'yîn olunmuşdur ve Seddü'l-bahir Kal'ası'ndan Evreşe kazâsına varınca sâhil-i deryâda kadîmden olageldiği vech üzere iktizâ eden mahâllere karagollar ta'yîn ve leyl ü nehâr basîret ve intibâh üzere hareket eylemeleri için kadı-

32 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. nr. 8067/4.

larına ve zâbitânlarına mügalâta olmayarak hakîmâne tenbîh ve te'kîd olunmuştur. Hemân Hudâ-yi mute'âl cümlemize tevffîk-ı aliy-yesin terfîk ve rizâ-yi yümn-i ikbâl-i hazret-i pâdişâhîye muvaffak eyliye âmin ve muktezâ-yi vakt ü hâle göre havâlîlerinin tecessüs ve tefahhusunda bir an hâli olmayup, el-hamdü-li'llâhî-te'âlâ Efendimizin himmet-i aliyyeleriyle şimdiye gelince elem ve keder olacak bir şey' istimâ' ve zuhûr etmemiştir. Ancak muktezâ-yi vakt ü hâle göre ihtiyâten gerek toplar ye gerek çebe-hâne ve neferât ve sâir husûsâta ihtimâm ve dikkat ve Donanma-yi hümâyûn küffâr-ı hâk-sârın donanma-yi menhûsasiyle bir mikdâr muhârebe eyledikleri ve Sakız tarafına râhî oldukları istihbâr olunup, el-hamdü-li'llâhî-te'âlâ anlara dahi bir türlü elem ve kedere dâir bir şeyleri olmadığı haber(i) vürûd etmiştir. Bundan böyle bu havâlîlerin umûr-ı husûsîlerine ve nizâm-ı temşiyetine gereği gibi sa'y ü ihtimâm ve dikkat olunacağı ma'lûm-ı sa'âdetleri buyrula. Hemân Hudâ-yi mute'âl hazretleri cümlesine sıhhat ve selâmetler ihsân ve tevffîkât-ı aliyyesin terfîk eyliye âmin. Fî. 28 Safer sene 184 (23 Haziran 1770).

(Mühür)

Mürüvvetlû Sultânım

Âsitâne tarafından mürûr eden kalyonlar kapûdanlarına Donanma-yi hümâyûn tarafına vusûlleri için isti'câl ve tenbîh olunduğu ma'lûm-ı sa'âdetleri buyrula»³³.

Ali Paşa'nın, Çanak-kale Boğazı üzerinde bulunan hisarlarda ve diğer mevzi'lerde yaptığı bütün bu çalışmalar, Baron de Tott'ın, Boğaz-hisarlarını tahkim için buraya gönderildiği bir devreye tesâdüf ettiğinden, Moldovancı Ali Paşa'nın Baron de Tott ile birlik-de, burada bir hayli çalışmaları da olmuştur. Nitekim Baron de Tott'ın, Hâtıratında bu çalışmalara geniş ölçüde yer verdiği görülmektedir³⁴.

Ruslar'ın Çanakkale Boğazı'nı geçmek üzere 20-27 Temmuz 1770 târihleri arasında yaptıkları birkaç hücum ve bir defasında bir Rus

33 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. nr. 8067/5.

34 Bak, Adı geçen eser, C. III, s. 58-72 ve ayrıca bak, J. de Hammer, *Aynı eser*, C. XVI, s. 255.

savaş gemisinin boğazda batırılması olayı, Moldovancı Ali Paşa'nın bu Boğaz Ser-askerliği döneminde meydana gelmişti. Sâbık Sadr-ı a'zamlardan Ali Paşa, bundan sonra Ruslar'ın Limni adasına gitmesi ve Limni kalesini kuşatması sırasında dahi Boğaz-hisar Muhâfızı olarak bulunuyordu. Cezayirli Gazî Hasan Paşa'nın, 6 Ekim 1770 târihinde büyük bir cesâretle Limni baskınını hazırladığı günlerde³⁵, onu maddî ve mânevî bakımdan takviye ederek; Limni adasına çıkartma yapması sağlandığı gibi, 1771 yılında Çanakkale Boğazı'nda vücûda getirilen ve Kapûdan-ı deryâ Gazî Hasan Paşa komutasına verilen yeni Osmanlı donanması da, yine Ali Paşa'nın bu Boğaz Ser-askerliği döneminde gerçekleştirilmişti. Ruslar'ın, aynı sene içinde Çanakkale Boğazı'nı birkaç defa abluka altına almaları olayında da Ali Paşa Boğaz'daki hisarların korunması ile görevli bulunuyordu. Ancak 29 Haziran 1772 senesinde, Akdeniz'de Rus donanmasının amirâllerinden Spridof ile Devlet-i aliyye'nin bir mütâreke imzalamasını müteâkıb, Ali Paşa ihtiyarlığına ve rahatsızlığına mebnî bu vazifeden alındı. Görevi, Cezâyirli Gazî Hasan Paşa'ya devr olundu. Kendisine de mütekâiden Tekirdağı'nda oturması emr edildi.

Vak'a-nüvis Ahmed Vâsıf Efendi bu husûsu şu şekilde kayd etmektedir :

«Sadr-ı esbak Moldovancı Ali Paşa Ser-askerlik ünvanıyla Boğaz'da mukîm iken mübtelâ-yi illet-i felç ile kuvâ ve cevârihi âzâde-i dahl ü harc olduğu sâmi'a-i erkân-ı saltanata derc olunup tahsîl-i kuvvet ve şu'ûr etmek zımnında Tekfurdâğı'nda ikâmete me'mûr ve Boğaz Ser-askerliği ile Kapûdan-ı deryâ Vezîr Hasan Paşa nâil-i etemm-i hubûr oldu»³⁶.

Moldovancı Ali Paşa, Tekirdağı'nda bir sene kadar kaldıktan sonra, nihâyet tutulduğu rahatsızlıktan kurtulamayarak, 1187 (1773) yılında vefât etti³⁷. Ölüm târihi ba'zı kaynaklarda ancak sene olarak belli olup, ay ve günü hakkında herhangi bir kayda tesâdüf

35 J. de Hammer, *Aynı Eser*, C. XVI, s. 256. Gazî Hasan Paşa'nın Çanakkale Boğazı civarında ve Limni'de yaptığı deniz savaşlarının tafsilâtı için bak, Baron de Tott, *Aynı eser*, C. III, s. 89-101.

36 Ahmed Vâsıf, *Vâsıf Târîhi*, Bulak baskısı, C. II, s. 148.

37 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1959, C. IV, kısım 2 s. 411.

edilememektedir. Ahmed Câvid Bey, *Hadîkatü'l-vüzerâ Zeyli*'nde ölümlü olayını şöyle anlatıyor :

«... Pîrliğine terahhümen Tekfur-dağı'nda ikâmet ve dû'â-yi devlet-i ebed-müddete muvâzabat emr-i hümayûn olmağla, anda mukîm iken dağdağ-i dehr-i fâniden bîzâr ve gülzâr-i cinâna hırâmân oldular»³⁸.

Tayyar-zâde Ahmed Atâ Bey de hemen hemen aynı ifâdeyi kullanmış ve bu husûsda şunları yazmıştır.

«... Ve seksen altı târihinde pîrliğine terahhümen Tekfur-dağı'nda ikâmete i'tâ-yi ruhsat ve dû'â-yi devlet-i ebed-müddete muvâzabat etmekte iken bâğ-ı cinâna hırâmân oldular»³⁹.

Bu eserlerde görüldüğü vechile, her ikisinde esaslı birer biyografi kitabı olmasına rağmen, Ali Paşa'nın ölüm tarihi tam olarak kaydedilmiş değildir. Diğer taraftan gerek devrin Vak'a-nüvislerinden Ahmed Vâsıf Efendi, gerek bu devir olaylarını kaleme alan özel târihçilerden Şem'dânî-zâde Fındıklı Süleyman Efendi, sâbık Sadr-ı a'zamın vefâtı mes'alesine hiç temas etmemişlerdir. Zamanımızda, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*'ni yazan İsmail Hâmi Dânişmend'in eserinde dahi Ali Paşa'nın ölüm târihi ile alakalı her hangi bir kayıt yoktur. Ancak İsmail Hakkı Uzunçarşılı, yukarıda zikrettiğimiz biyografi kitaplarına uygun olarak, hicrî 1186 yılında, ihtiyarlığına mebnî Tekir-dağı'nda oturmasına müsâade olunduğunu kayd ile bir sene sonra da (1187) burada öldüğünü yazıyor⁴⁰. Bu sebeple, Moldovancı Ali Paşa'nın doğrudan doğruya hicrî 1187'de vefât ettiğini bize bildiren Mehmed Süreyya Bey olmuştur. Bunun *Sicill-i Osmânî* adlı eserinde, Ali Paşa'nın kısa bir hâl tercümesi sonunda, sâdece «... 1186 Zi'l-ka'desi'nde (Ocak-şubat 1773) afv ile Tekfur-dağı'nda oturdu. 1187'de burada fevt olmuştur. Cesûr idi»⁴¹, diye bir ifâde mevcuttur. Aşağıda aynen vereceğimiz mezâr kitâbesinde dahi, paşanın yalnızca ölüm senesi yazılmış olup, vefâtının ayı ve günü yoktur. Mamâfi bu kitâbenin ölüm târihini gösteren ay ve gün kısmı, sonradan silinmiş de olabilir.

38 Bak. *Aynı eser*, s. 20.

39 *Atâ Târihi*, C. II, s. 167.

40 Bak. *Osmanlı Tarihi*, C. IV, kısım 2, s. 411.

41 Bak. *Adı geçen eser*, C. III, s. 544/45.

Bizim yaptığımız araştırmalar sonunda ise, Moldovancı Ali Paşa'nın, Ramazan 1187 (16 Kasım - 15 Aralık 1773)'de öldüğü, ancak Hâfız Hüseyin Ayvansarayî'nin *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i ricâl* adlı eseri vasıtasıyla ortaya çıktı. Fahri Çetin Derin tarafından yayınlanan bu meşhûr ve önemli yazmada, Bostancı Ocağı'ndan yetiştiği için, Bostancı-başı diye şöhret yapmış olan Ali Paşa hakkında şu kısa bilgi vardır.

«Bostancı-başı Ali Paşa :

Sadâretten ba'de'l-azl Selâmet-hâne (سلامت خانہ), sene 1187 târihi Ramazanında (Kasım-Aralık 1773), Tekfur-dağı'nda defn olunmuştur»⁴².

Böylece Moldovancı Ali Paşa'nın, ölüm günü henüz belli olmakla beraber, onun 1773 senesi Kasım ayı sonlarıyla, Aralık ayı başlarında öldüğü ortaya çıkarılmış oluyordu.

Vak'a-nüvis Ahmed Vâsıf Efendi'ye nazaran, Ali Paşa sâdık, gayretkeş, fevka'l-âde sehâvetli, dindar ve şeca'at sâhibi bir insandı. Ancak maiyyetinde bulunan bazı vezîrlerin anlaşmazlığı yüzünden başarısızlığa uğramış, Ruslar Hotin kal'asını almakla beraber, Tuna sâhillere kadar indiği için nüfûz ve ittibârına halel gelmişti⁴³. Buna mukabil, daha muahhar devirlerde yaşamış olan Tayyarzâde Ahmed Atâ Efendi ise, Ali Paşa'nın şahsiyeti hakkında şunları yazmaktadır. «... Şâyân-ı tahrîr bir hayra mazhariyet ve mülk ü millete ve devlete hüsn-i hizmeti istihbâr olunamamıştır. Mensûb olduğu memleketi halkının mîzâc ve mişvârları iktizâsından olan bî-ma'nâ agrâz ve i'tirâz ve iftihâr ve ukalâlıktan başka sîtı işidilmedi»⁴⁴. Ancak Moldovancı Ali Paşa'nın gerek Hotin kal'ası önlerinde, gerek Çanak-kale muhâfazasında gösterdiği gayret ve şecâ'at göz önünde tutulursa, onun, Ahmed Vâsıf Efendi'nin yaptığı tavsîfe daha uygun bir vezîr olduğu söylenebilir.

Ali Paşa'nın zamanında kendi adına yaptırdığı bir vakıf eserine de tesâdüf edilememiştir. Kastamonu'da veya Gelibolu, Çanakale

42 Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefayât-ı selâtin ve Meşâhir-i ricâl*, Fahri Çetin Derin neşri, İstanbul 1978, s. 101.

43 *Vâsıf Târihi*, C. II, s. 35.

44 *Bak. Atâ Târihi*, C. II, s. 167.

ile Tekirdağı Vakıf Defterleri'nde bir araştırma yapılacak olursa belki bâzı hayır işlerine mütedâir kayıtlar bulmak mümkün olur. Her hâlde ilerideki çalışmalarımızda bu hususlar da aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

Bostancı Ocağı'nda yetişerek, Moldovancı diye şöhret bulan Sadrıâzam Ali Paşa'nın hâlen Tekirdağı Müzesi'nde olan mezar kitâbesinde ise şunlar yazılıdır⁴⁵.

Hazret-i Tefvik Ali Paşa Vezîr-i a'zam idi
Aldı mührü itti teslîm yine ol ünvânla

Gitti hayfa bir kerem-kâri vezîr-i muhterem
Mâtem itti cümle ihvan bir olup figânla

Dehre misli gelmemişdi her işinde müstakîm
Doğru geldi doğru gitti bildi çün iz'anla

Hizmet-i şâhîde oldu nice yıllar âkıbet
Oldu teslîm Rahmetullahı-aleyh Rahmanla

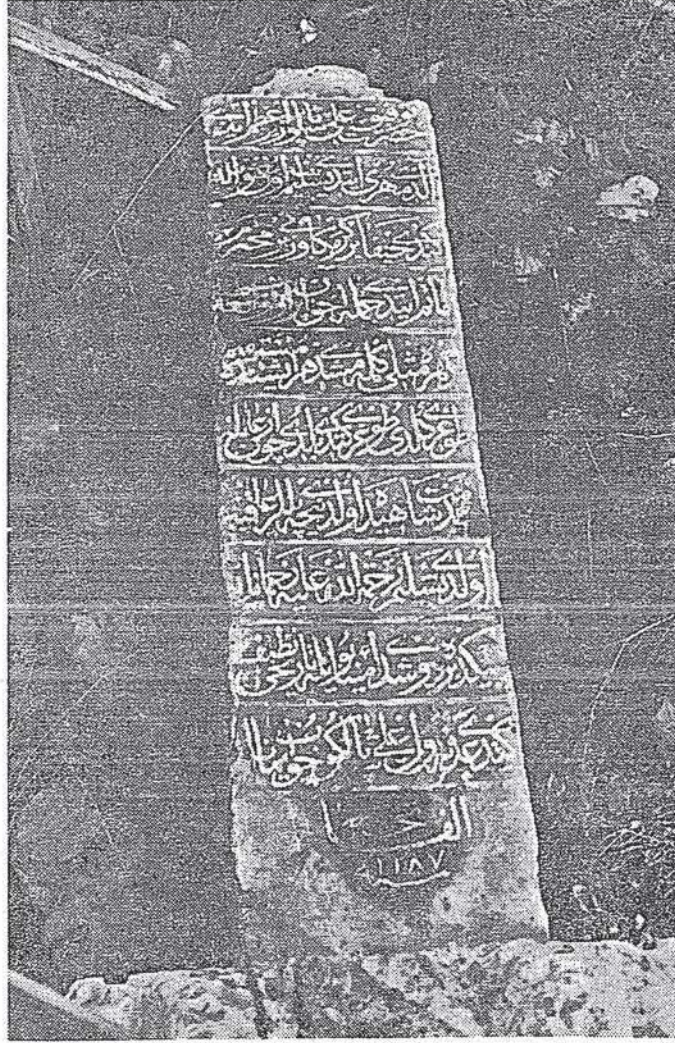
Binde bir düşdü Eminâ böyle târihi nazîf
Gitti Adene ol Ali Paşa göçüp îmânla

کتدی عدنه اول علی پاشا کوچوب ایمانله

El-fâtiha

Sene : 1187 [1773].

45 Bu gün, hâlen sâdece baş kitâbesinin taşı mevcut olup, mezar sandu-
kasına âit yan taşları da yoktur.

Moldovancı Ali Paşa'nın mezar kitabesi.